

لالایی‌های نو

O انسیه موسویان

عنوان کتاب: لالایی‌های نی نی کوچولو
شاعر: ناصر کشاورز
تصویرگر: نیلوفر میرمحمدی
ناشر: نشر رویش
نوبت چاپ: اول دی ۱۳۸۳
شمارگان: ۱۰۰۰۰ نسخه
تعداد صفحات: ۱۶ صفحه
بها: ۳۰۰ تومان

عنوان کتاب: لالایی‌های مامان زری
شاعر: ناصر کشاورز
تصویرگر: نیلوفر میرمحمدی
ناشر: نشر رویش
نوبت چاپ: سوم - دی ۱۳۸۳
شمارگان: ۱۰۰۰۰ نسخه
تعداد صفحات: ۱۶ صفحه
بها: ۳۰۰ تومان

عنوان کتاب: لالایی‌های بابایی
شاعر: ناصر کشاورز
تصویرگر: نیلوفر میرمحمدی
ناشر: نشر رویش
نوبت چاپ: سوم - دی ۱۳۸۳
شمارگان: ۱۰۰۰۰ نسخه
تعداد صفحات: ۱۶ صفحه
بها: ۳۰۰ تومان

در کنار گهواره به اجرا درمی‌آید.^۱ «لالایی‌ها، ادبیات زنانه‌اند و همواره زنان بوده‌اند که این موضوع خاص از ادبیات شفاهی را اجرا کرده‌اند.»^۲ لالایی در تمام فرهنگ‌ها و در سراسر جهان وجود دارد و تقریباً از یک سری عناصر و ویژگی مشترک برخوردار است. شاید اولین و مهم‌ترین ویژگی لالایی «عنصر موسیقی» باشد؛ چرا که کودک ابتدا معنای کلام را درک نمی‌کند و نخستین عامل ایجاد ارتباط با او، همین ریتم و موسیقی است. لالایی معمولاً در قالب دو بیتی سروده می‌شود و وزن آن همان وزن مشهور دوبیتی است که از تکرار «مفاعیلن» ایجاد می‌شود؛ وزنی آرام و دلپذیر و متناسب با مضامین عاطفی. لالایی‌ها سرشار از خیالند و مهم‌ترین صورت خیال در لالایی‌ها «تشبیه» است. در بیشتر

و در روزگاری که شکل زندگی خانوادگی به سبب تحولات فرهنگی و اجتماعی، تغییر یافته و مادر نیز ناگزیر است همراه همسر خویش، برای کسب درآمد و ایجاد رفاه و آرامش در خانواده، ساعت‌ها در بیرون از منزل به کار و فعالیت مشغول باشد، چندان عجیب و غیرقابل باور نیست اگر بشنویم پدر نیز بخشی از مسئولیت مادر را در نگهداری از کودک به دوش بگیرد و برای خواباندن فرزند خود، لالایی بخواند. لالایی‌هایی که نمونه‌ای از آن را در کتاب لالایی‌های بابایی می‌خوانیم. این‌جاست که به نظر می‌رسد باید در تعریفی که درباره لالایی، در کتاب‌های ادبیات کودک آمده است، تجدیدنظر کنیم. برای مثال، در این تعریف‌ها: «لالایی آپرای کوتاه و ساده‌ای است که در فرم‌های ملایم و آرام به خوانندگی مادر یا پرستار

از دیرباز رسم بر این بوده که معمولاً مادر، برای خواباندن کودک خود، از لالایی کمک می‌گرفته است. اما اگر نگاهی به مجموعه سه جلدی «لالایی‌ها» سروده ناصر کشاورز بیندازیم، ناگزیریم این پیش‌فرض را به دست فراموشی بسپاریم. این مجموعه سه جلدی، شامل ۱- لالایی‌های مامان زری ۲- لالایی‌های بابایی ۳- لالایی‌های نی‌نی کوچولو است. همچنان که از نام مجموعه برمی‌آید، شاعر از همان ابتدا، راه تقلید از گذشتگان را در پیش نگرفته و دست به یک ابتکار یا به عبارتی «سنت‌شکنی» زده است. بله، «در دنیای امروز که ادبیات مکتوب کم‌کم جای خود را به نرم‌افزارهای رایانه‌ای می‌سپارد، در عصر صدا و تصاویر ماینیتورها و تلویزیون‌های صفحه شیشه‌ای که افراد خانواده را در کنار هم ولی دور از هم، به پای خود می‌نشانند...»^۳

لالایی‌ها سرشار از خیالند و مهم‌ترین صورت خیال در لالایی‌ها «تشبیه» است.

در بیشتر لالایی‌ها کودک به گل و گیاهانی مثل پونه، فندق، زیره، خشخاش، پسته و... تشبیه می‌شود.

به لحاظ مضمون نیز لالایی‌ها تنوع و غنای فوق‌العاده‌ای دارند. از بیان دردها و رنج‌های مادر و

گلایه‌هایش از پدر و غم دوری او گرفته تا امید و آرزو برای آینده کودک و یا ترساندن او

از موجودات خیالی و موهوم و یا تعریف از خود کودک و توصیف طبیعت و در پایان،

درخواست از نیروهای الهی و غیبی برای محافظت از کودک

در جلد دوم، شاعر دست به ابتکار و سنت شکنی زده است. تمام لالایی‌های این کتاب

از زبان پدر روایت می‌شود. همان‌طور که در جلد اول، وجود حضور پدر پررنگ بود،

در این کتاب نیز چهره مادر به خوبی تصویر و توصیف شده است. پدر از زبان خود،

به بیان احساس درباره مادر می‌پردازد. آن هم در قالب توصیف‌های شاعرانه

و تصاویر خیال انگیز

لالایی‌ها کودک به گل و گیاهانی مثل پونه، فندق،

زیره، خشخاش، پسته و... تشبیه می‌شود. به

لحاظ مضمون نیز لالایی‌ها تنوع و غنای

فوق‌العاده‌ای دارند. از بیان دردها و رنج‌های مادر و

گلایه‌هایش از پدر و غم دوری او گرفته تا امید و

آرزو برای آینده کودک و یا ترساندن او از موجودات

خیالی و موهوم و یا تعریف از خود کودک و توصیف

طبیعت و در پایان، درخواست از نیروهای الهی و

غیبی برای محافظت از کودک، که برای هر کدام

از این‌ها می‌توان نمونه‌های فراوانی یافت.^۴

کشاورز، بدون شک همان‌گونه که خود در

مقدمه کتاب اشاره کرده، در سرودن این لالایی‌ها،

به گذشتگان نظر داشته و از آنها الهام گرفته است.

اما اهمیت و ارزش کار او در این است که به تقلید

صرف نپرداخته و با این مقوله برخورد هنری،

شاعرانه و خلاقانه کرده است و با آن‌که شکل کلی

کار و ویژگی‌ها و عناصر را از گذشتگان گرفته، اما

لالایی‌های او، زبان حال دوره کنونی و عصر حاضر

است. از لابه‌لای همین ابیات ساده و کوتاه، ما با

فضا و بافت یک خانواده امروزی آشنا می‌شویم و

تصویر روابط میان پدر، مادر و کودک، دوستی‌ها،

قهرها، آشتی‌ها، غم نان و مخارج زندگی،

خستگی‌ها و تلخی‌ها و شیرینی‌های زندگی انسان

امروز را در آیینة این سروده‌ها می‌بینیم.

در جلد اول لالایی‌ها که «لالایی‌های مامان

زری» نام دارد، از همان ابتدا با یک بیان تازه و نگاه

نو در عرصه محتوا و مضمون روبه‌رو می‌شویم. در

این‌جا دیگر صحبت از دوری پدر، سفر یا سربازی او

نیست. پدر می‌آید با لبخندی بر لب و دستی پر که

آغاز شیرین و مثبتی برای کتاب است:

لالا لالا گل پسته

می‌آد الان بابات خسته

روی لب‌هاش یه لیخنده

توی دستاش دو تا بسته...

(جلد ۱، صفحه ۳)

در این کتاب، آن‌چه از هر چیز دیگر پررنگ‌تر

است و نمود بیشتری می‌یابد، وجود «پدر» است.

شاعر از زبان مادر با تصاویری خیال انگیز و

تشبیهاتی ساده، پدر را از وجوه مختلف معرفی

می‌کند:

۱- وجود پدر به عنوان پایه و اساس و تکیه‌گاه

زندگی و ذکر صفات خوب او، چون تلاش و

زحمتکشی و نقش او به عنوان سرپرست خانواده:

لالا لالا گل شیپور

داره بابات می‌آد از دور

خونه مثل عسل شیرین

به این کنده می‌آد زنبور

(جلد اول، ص ۱۱)

بابا داره هومونو

می‌ده آب و غذا مونو

بابا با مهربونی‌هاش

به هم بسته دلامونو

(جلد اول، ص ۱۲)

یکی آبه، یکی نونه

یکی میوه، یکی دونه

خدایارش که او هر شب

با دست پر بیاد خونه

(جلد اول، ص ۳)

*

۲- نقش پدر به عنوان نماد امنیت و آرامش

خانواده:

لالا لالا گل پونه

بابا عمره بابا جونه

دلیم وا می‌شه مثل گل

همین که می‌رسه خونه

(جلد اول، ص ۶)

*

بابا سینه‌ش چه سرسبزه

یه دشت امن و آرومه

من آهوی همین دشتم

که مرد بره آهومه

(جلد اول، ص ۵)

*

بابا چتره، بابا سقفه

نه این که شوهرم باشه

دلیم آرومه وقتی که

سایه‌ش روی سرم باشه

(جلد اول، ص ۶)

*

۳- نقش پدر به عنوان همسر که در این ابیات،

مادر به بیان احساسش درباره همسرش می‌پردازد

و از رابطه مشترکشان، اختلاف‌ها و قهرها و

آشتی‌هایشان می‌گوید:

لالا لالا گل شب بو

بابا صحراء مامان آهو

مامانت عکسش افتاده

تو آب چشمه‌های او

(جلد اول، ص ۵)

*

لالا لالا گل بادوم

نمی‌گیره دلیم آروم

آخه بابا تو رنجوندم

شدم یک کفتر بی بوم

*

هوا ابری شده، سرده
نمی بینی چه حیرونم
اگه الان بیاد پیشم
به او می گم پشیمونم

*

لالا لالا گل لادن
بابا آستی شده با من
آره، کار قشنگی نیست
با این بابا در افتادن!

*

۴- بیان دردها، رنج‌ها و مشکلات پدر،
خستگی‌ها و دارونداریهایش:

بابا آبی تر از دریاست
من و تو ماهی اونیم
رو پیشونیش پر از موجه
از این موجا چه می دونیم؟

*

لالا لالا اگه بابا
نداره خونه و ویلا
ولی یک آسمون خوبه
دلی داره پر از دریا

*

یکی داره، یکی زاره
یکی پول هاشو می شماره
یکی هم مثل این بابا
تا بوق شب سرکاره!

(جلد اول، ص ۱۴)

در مجموع در این کتاب، مخاطب
با چهره پدر امروزی به خوبی آشنا
می شود؛ پدری با تمام مهربانی‌هایش،
دردها، رنج‌ها و وظایف سنگین و
خطیرش.

در جلد دوم، همان گونه که در
ابتدای این بحث اشاره شد، شاعر
دست به ابتکار و سنت شکنی زده
است. تمام لالایی‌های این کتاب از
زبان پدر روایت می شود. همان طور که
در جلد اول، وجود حضور پدر پررنگ
بود، در این کتاب نیز چهره مادر به
خوبی تصویر و توصیف شده است. پدر
از زبان خود، به بیان احساس درباره
مادر می پردازد. آن هم در قالب
توصیف‌های شاعرانه و تصاویر
خیال انگیز. گاه از زیبایی‌های ظاهری
مادر می گوید:

مامان خوشبو و شیرینه
تو این خونه برای ما
مامانو با گل و شبنم
درست کرده خدای ما

(جلد ۲، ص ۳)

*

لالا لالا گل ریحون
مامان رفته لب ایوون
حسودی می کنه مهتاب
به روی مثل ماه اون

(جلد ۲، ص ۴)

*

لالا لالا گل غوزه
مامان خورشیده مامان روزه
با اون موهای آفتابش
لباس عشق می دوزه

(جلد دوم، ص ۵)

*

گاه خود را نیز در کنار کودک
احساس کرده و از زبان او، از
عاطفه سرشار و مهر و محبت مادر
می سراید:

دل مامان پر از مهره
مثل گل نازک ونرمه
مامان داروی هر درده
نوازش‌های اون گرمه

(جلد دوم، ص ۵)

*

لالا لالا گل صدپر
مامان لونه‌ست و ما کفتر
چه امن و راحتی دستاش
چه آرومه چه خواب آورا!

(جلد دوم، ص ۷)

گاهی نیز به توصیف مادر در مقام یک همسر
می پردازد و صفاتی چون دلربایی و فریبندگی او را
بیان می کند:

لالا لالا گل لیمو
مامان چشم و مامان ابرو
مامان با برق چشمونش
بابارو می کنه جادو
بابا خوب می دونه مامان
توی چشمش چیا داره
می شه جادوی این چشمها
به جای نه می گه آره!

(جلد دوم، ص ۶)

*

لالا لالا گل لادن
مامان دریا، موهای موجن
نمی دونی چه شیرینه

در این موجا شنا کردن
بابا غرقه در این دریا
شنا از یاد اون رفته
نمی دونه توی دریاست
یا توی آسمون رفته؟

(جلد دوم، ص ۸)

*

در برخی ابیات نیز با استفاده از ابزار کنایه، به
گفت‌وگوهای مادر، گلایه‌ها و زخم زبان‌هایش که
باعث رنجش پدر شده، می پردازد:

لا لا لا گل سنبل
مامان امشب شده بلبل
نوک حرفاش کمی تیزه
ظریفه مثل خار گل
مامان می باره با حرفاش
دلش حتماً پر از ابره
ولی فوری می شه آروم
فقط یک خرده کم صبره!

(جلد دوم، ص ۱۰)

*

و بالاخره، گاه پدر زحمات و تلاش های مادر را در خانه می ستاید و ضرورت قدرشناسی و تشکر از او را به کودک یادآوری می کند:

لا لا لا گل سوسن
مامان داره نخ و سوزن
می دوزه با دل و جونش
برامون پیره و دامن
بدونیم قدر کاراشو
لباسمون تمیز باشه
که باید زحمت دستاش
برای ما عزیز باشه

(جلد دوم، ص ۱۴)

*

مامان از کار این خونه
شده طفلک کمی خسته
توی خواب هم به فکر ماست
فقط چشمش شده بسته

(جلد دوم، ص ۱۵)

*

در جلد سوم این مجموعه که «لالایی های

نی نی کوچولو» نام دارد، شاعر نقش خانواده را پررنگ تر نشان داده است. مادر و پدر در کنار یکدیگر، برای آسایش و رفاه کودک تلاش می کنند و مادر در ضمن لالایی، با کودک از خوبی، دوستی و محبت که سبب تحکیم خانواده می شود، گفت و گو می کند. او مفهوم خانواده را با یک مثال ساده به کودک می شناساند:

لا لا لا گل صدپر
توی لونه دو تا کفتر
یکی ماده ست یکی هم نر
می شن با هم زن و شوهر
دو تا تخم سفید دارن
که نی نی کفتره توشون
میگن بق بق بقو تا زود
بیان از توی تخم بیرون
(جلد سوم، ص ۹)

گاه مطابق شکل قدیم لالایی ها، به تعریف از خود کودک می پردازد:

لا لا لا گل چایی

تو نی نی خوشگل مایی
چه شیرینی عزیز من!
مگر قند و مربایی
(جلد سوم، ص ۱۱)

لا لا لا گل پونه
بخواب آروم بگیر پونه
بین موهاتو با دستام
چه جوری می کنم شونه
موهات دریایی آرومه
ولی موج هم داره گاهی
تو این دریای کوچولو
شده انگشت من ماهی
(جلد سوم، ص ۱۳)

و گاه به آموزش غیرمستقیم برخی رفتارها با ارائه مثالی ساده می پردازد:

لا لا لا گل چینی
بینی خواب گل، نی نی
می دونم توی خوابت هم
گل از شاخه نمی چینی
(جلد سوم، ص ۱۰)

هر سه جلد کتاب، با امید و اقتدا به قرآن و خدا و دوری از شیطان پایان می یابند:

لا لا لا گل شالی
همه چی خوبه و عالی
پر از امیده دلهامون
نمی شه دستمون خالی
بخونیم آیه و سوره

که این خونه پر از نوره
خدا با ما چه نزدیکه
ولی شیطونه اون دوره!
در پایان خوب است به یکی دو نمونه از ایرادهای ساختاری شعرها نیز اشاره کنیم.

- اشکال قافیه در بیت های ذیل:

می بینه نور زیباشو
که توی خانه می افته
داره فکر می کنه این توپ
چرا پایین نمی افته؟
(جلد سوم، ص ۷)

که در این بند «می افته» با «نمی افته»، هم قافیه شده اند! و یا این بند:

به زنبور عسل گفته م
نیاد این جا گلم خوابه
اگه ویز ویز کنه امشب
گلم راحت نمی خوابه
(جلد سوم، ص ۱۱)

که این جا هم کلمات «خوابه» و «نمی خوابه»، به اشتباه هم قافیه شده اند.

همچنین در برخی ابیات، اشکالات و پرش های کوچک وزنی مشاهده می شود. البته اگر به لالایی هایی که از روزگاران قدیم برای ما به جا مانده، دقت کنیم، خواهیم دید که آن ها هم از وزن به معنای عروضی آن کاملاً و صددرصد پیروی نکرده اند و گاه وزن آن ها شکسته یا دچار سخته شده و گاه اشکال های قافیه ای در آن ها مشاهده می شود. اما این نکته برای قدیمی ها عیب محسوب نمی شود؛ چرا که اولاً سرایندگان لالایی ها مردم عادی بوده اند، نه شاعران و ادیبان و ثانیاً همان گونه که در سطور نخست اشاره شد، وجه غالب و عنصر مهم در لالایی «موسیقی» است و ریتم، نه وزن عروضی و قالب شعری.

به هر تقدیر، تلاش شاعر برای احیای یکی از قالب های مهم فرهنگ و ادب شفاهی این مرز و بوم، قابل تقدیر و درخور ستایش است.

در ضمن، تصویرهای خیال انگیز و کودکانه کتاب نیز که با شعرها هماهنگ و متناسب هستند، سبب شده تا این مجموعه سه جلدی، به یک مجموعه هنری زیبا و مورد پسند گروه سنی «ب» و حتی تمام اعضای خانواده تبدیل شود.

پی نوشت

- ۱- از مقدمه شاعر بر کتاب، صفحه ۲
- ۲- جست و جو در ادبیات کودک، تألیف و تحقیق: احمدرضا وطن پور، صفحه ۱۱۳، چاپ اول، اردیبهشت ۱۳۷۷، نشر نوید دانش توس
- ۳- همان، صفحه ۱۱۵
- ۴- رجوع شود به کتاب: لا لا لا گل لاله، زیر نظر شورای ادبی انتشارات کانون پرورش فکری، چاپ اول ۱۳۶۷